

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.139>**Т. І. Білоус-Осінь**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0001-5343-3756

О. Є. Панфілов

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0003-2259-0403

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено дослідженню адміністративно-правового забезпечення дистанційного навчання у сфері вищої освіти. Визначено, що з метою забезпечення права на освіту в умовах дії карантину актуалізовано практику використання дистанційної форми навчання. При цьому дистанційне навчання реалізується шляхом: застосування дистанційної форми як окремої форми навчання; використання технологій дистанційного навчання для забезпечення навчання в різних формах.

Проаналізовано якісно-змістовні ознаки дистанційного навчання у сфері вищої освіти як спосіб навчального процесу, педагогічної технології, спосіб управлінського впливу у сфері освіти та форми навчання. Встановлено, що дистанційне навчання передбачає отримання освітніх послуг на відстані за допомогою комп'ютерних і комунікаційних технологій через цілеспрямовану і контрольовану самостійну діяльність здобувача вищої освіти, який може навчатися в зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, використовуючи комплекс спеціальних засобів дистанційного навчання і погоджену можливість взаємодії з викладачем. Вбачається доцільним використання комплексного підходу до визначення дистанційного навчання у сфері вищої освіти, за якого кожна його змістовно-якісна характеристика буде врахованою.

Визначено, що процес дистанційного навчання являє собою передачу інформації певного змісту (знання, вміння, навички), кінцевою метою якого є здатність здобувача вищої освіти використовувати цю інформацію у своїй діяльності.

Звернуто увагу на відсутність визначеної процедури переходу на дистанційне навчання за вибором здобувача вищої освіти, неналежний рівень авторизованого доступу до інформаційно-комунікаційних інструментів організації дистанційного навчання; відсутність критеріїв перевірки результатів виконання навчальних планів здобувачами вищої освіти тощо. Необхідним видається побудова інституційної системи забезпечення дистанційного навчання в Україні, діяльність якої має бути спрямовано на вироблення якісно-змістовних елементів системи дистанційного навчання.

Ключові слова: вища освіта, виконавчо-розпорядча діяльність, карантин, дистанційне навчання, інформаційно-телекомунікаційні технології.

Bilous-Osin T. I., Panfilov O. Ye. ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT OF DISTANCE STUDYING IN THE FIELD OF HIGHER EDUCATION

The article is devoted to the study of administrative and legal support of distance studying in the field of higher education. It is determined that in order to ensure the right to education under quarantine, the practice of using distance studying has been updated. In this case, distance studying is implemented by: using distance learning as a separate form of studying; use of distance studying technologies to provide studying in various forms.

Qualitative and meaningful features of distance studying in the field of higher education as a way of educational process, pedagogical technology, a way of managerial influence in the field of education and forms of education are analyzed. It is established that distance studying involves receiving educational services at a distance using computer and communication technologies through purposeful and controlled independent activities of the applicant, who can study in a convenient place, on an individual schedule, using a set of special distance learning tools and agreed possibility of interaction with the teacher. It is considered expedient to use a comprehensive approach to the definition of distance studying in higher education, in which each of its content and quality characteristics will be taken into account.

It is determined that the process of distance studying is the transfer of information of a certain content (knowledge, skills, abilities), the ultimate goal of which is the ability of the applicant to use this information in their activities.

Attention is drawn to the lack of a defined procedure for the transition to distance studying at the choice of the applicant, higher level of authorized access to information and communication tools for distance studying; lack of criteria for verifying the results of the implementation of curricula by higher education students, etc. It seems necessary to build an institutional system for distance studying in Ukraine.

Key words: higher education, executive and administrative activity, quarantine, distance studying, information and telecommunication technologies.

Постановка проблеми. Впровадження дистанційного навчання у сферу вищої освіти та вироблення нормативно-інституційних механізмів його функціонування обговорювалось уже тривалий період. Так, сучасне інформаційне суспільство характеризується повсюдним використанням інформаційних і комунікаційних технологій, у тому числі дистанційних освітніх технологій як засобів підвищення ефективності професійної і освітньої діяльності. Загроза поширення коронавірусної інфекції 2019 року (далі – COVID-19) опосередкувала впровадження суттєвих змін у звичний стан та динаміку суспільних відносин. Тому станом натеper упровадження дистанційного навчання у сферу вищої освіти є безальтернативним кроком її збереження взагалі. Необхідним видається вироблення як довгострокової концепції сталого розвитку системи управлінського впливу в умовах карантинного режиму, так і одночасного моніторингу існуючих та виникаючих проблем у сфері вищої освіти. При цьому невід'ємним елементом такої системи є дистанційне навчання, як універсальна, синтетична, інтегральна, гуманістична форма навчання, що створює необхідні умови для здобувачів освіти та є адаптованою до базового рівня знань і до конкретних цілей того, хто навчається.

Суттєвий науковий внесок у розробку концептуальних засад публічного адміністрування у сфері вищої освіти було зроблено такими вченими, як: В.Ю. Биков, М.П. Боцула, Л.Р. Біла-Тіунова, В.П. Кашицин, С.В. Ківалов, Д.Л. Кречман, І.В. Плахотник та ін. Водночас значна кількість питань, пов'язаних з дистанційним навчанням, залишається невирішеною, особливо в контексті тих змін, які опосередковані впровадженням в Україні карантину, що свідчить про актуальність вибраної теми дослідження.

Метою статті є дослідження адміністративно-правового забезпечення дистанційного навчання у сфері вищої освіти.

Виклад основного змісту. В Україні право на освіту передбачено ст. 53 Конституції України та виражено через такі правомочності, як: право на безперешкодний доступ до отримання освіти, право на безоплатність отримання освіти та право на отримання освіти мовою національних меншин у разі потреби [1]. Право на освіту стосується будь-якого рівня освіти, форми і виду, в тому числі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та освіти дорослих [2]. Право на освіту забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, освітніх і наукових програм, створенням умов для ефективного і доступного отримання освітніх послуг. Загалом, вища освіта є сукупністю систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світогляд-

них і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [3].

Для виконання поставлених завдань держава в особі уповноважених органів має вживати всіх необхідних заходів, включаючи забезпечення доступу до вищої освіти в будь-яких умовах, включаючи функціонування суспільних відносин у сфері освіти в умовах дії карантину [4]. У такій ситуації способом забезпечення права на вищу освіту стало використання дистанційної форми навчання замість очної та заочної форм.

Єдиного трактування поняття категорії «дистанційне навчання» не вироблено дотепер. Дистанційне навчання у сфері вищої освіти може розглядатись як: 1) спосіб навчального процесу; 2) педагогічна технологія; 3) спосіб управлінського впливу у сфері освіти; 4) форма навчання.

Дистанційне навчання як спосіб навчального процесу означає таку його організацію, за якої викладач розробляє навчальну програму, що головним чином базується на самостійному вивченні її здобувачем освіти. Вказане освітнє середовище характеризується тим, що здобувач вищої освіти відокремлений від викладача в просторі та/або в часі. Водночас здобувач вищої освіти та викладач мають можливість здійснити діалог за допомогою засобів телекомунікації [5, с. 42].

Дистанційне навчання як педагогічна технологія відрізняється від традиційних очної та заочної [6, с. 357], оскільки детермінується не лише розширенням спектру носіїв інформації і засобів доступу до них, але й наявністю постійного спілкування між викладачем і здобувачем вищої освіти через телекомунікаційні канали. Таким чином, вплив дистанційності на навчальний процес стосується інформаційно-освітньої системи віддаленого доступу, заснованої на сучасних інформаційних технологіях.

Визначення дистанційного навчання як способу управлінського впливу у сфері освіти опосередковано трактуванням цього поняття як діяльності щодо здійснення цілеспрямованого методичного керівництва освітньо-пізнавальною діяльністю та розвитком осіб, що знаходяться на відстані від освітнього закладу і не вступають у постійний контакт з його науково-педагогічним персоналом [7, с. 381].

Що стосується визначення дистанційного навчання як форми навчання, доцільним є його тлумачення як універсальної, синтетичної, інтегральної, гуманістичної форми навчання, яка створює умови для можливостей віддаленого навчання [8, с. 158]. Аналогічне трактування взято за основу українськими фахівцями під час створен-

ня Українського центру дистанційної освіти, якими вказано, що під дистанційною формою освіти можна розуміти таку форму, яка використовує глобальні комп'ютерні комунікації типу Інтернет і базується на індивідуальній роботі здобувачів вищої освіти з відповідним чином структурованим освітнім навчально-методичним забезпеченням [9, с. 324].

Концептуально дистанційне навчання передбачає отримання освітніх послуг на відстані за допомогою комп'ютерних і комунікаційних технологій через цілеспрямовану і контрольовану самостійну діяльність здобувача вищої освіти, який може навчатися в зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, використовуючи комплекс спеціальних засобів дистанційного навчання і погоджену можливість взаємодії з викладачем. Вбачається доцільним використання комплексного підходу до визначення дистанційного навчання у сфері вищої освіти, за якого кожна його змістовно-якісна характеристика буде врахованою.

Першочергово дистанційне навчання тлумачилось статтею 49 Закону України «Про вищу освіту», як аналог заочної форми навчання, але вказана норма втратила чинність [10]. Законом України «Про вищу освіту» дистанційне навчання віднесено до інституційної форми навчання на рівні з очною, заочною та мережевою формами [2]. Змістовно повніше визначення дистанційного навчання міститься в чинному Положенні про дистанційне навчання, яке закріплено наказом Міністерства освіти та науки України. Відповідно, дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, що відбувається через взаємодію віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі і функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому дистанційне навчання реалізовується шляхом: а) застосування дистанційної форми як окремої форми навчання; б) використання технологій дистанційного навчання для забезпечення навчання в різних формах [11].

Дистанційна форма навчання опосередковує специфіку проведення навчальних занять, а саме: 1) отримання навчальних матеріалів, спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час навчальних занять забезпечується передачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації в синхронному або асинхронному режимі; 2) практичне заняття, яке передбачає виконання практичних (контрольних) робіт, відбувається дистанційно в асинхронному режимі (окремі практичні завдання можуть виконуватись у синхронному режимі, що визначається робочою про-

грамою навчальної дисципліни); 3) лабораторне заняття проводиться очно в спеціально обладнаних навчальних лабораторіях або дистанційно з використанням відповідних віртуальних тренажерів і лабораторій; 4) до інших видів навчальних занять під час здійснення навчального процесу можуть відноситись: ділові ігри, виконання проектів у групах тощо; 5) практична підготовка здобувачів вищої освіти, які навчаються за дистанційною формою навчання, проводиться за окремо затвердженою навчальним закладом програмою.

Специфіка дистанційного навчання у сфері вищої освіти в порівнянні з традиційними її формами полягає в таких ознаках, як:

1) гнучкість дистанційного навчання, що забезпечується: а) відсутністю вимоги до здобувачів вищої освіти відвідувати регулярні заняття у вигляді лекцій та практичних занять; б) створені можливості навчання у зручній для здобувачів вищої освіти час, у вибраному ними місці та в межах, необхідних для освоєння навчального матеріалу;

2) паралельність програм дистанційного навчання, що надає можливість поєднання основної професійної діяльності з навчанням «без відриву від виробництва»;

3) «далекодія» дистанційного навчання, яка визначає не обов'язковою близьку дистанцію під час надання освітніх послуг та нівелює віддаленість між місцем знаходження студента та навчальним закладом як перешкоди для ефективного освітнього процесу;

4) широке охоплення дистанційного навчання, що надає можливість одночасного навчання великої кількості здобувачів вищої освіти, яким надано доступ до джерел навчальної інформації (електронних бібліотек, баз даних), а також вибір у способі спілкування з іншими учасниками освітнього процесу;

5) рентабельність дистанційного навчання, що досягається за рахунок ефективного використання існуючих інфраструктурних ресурсів і технічних засобів інформаційних технологій, а також подання концентрованого та уніфікованого змісту навчальних матеріалів;

6) переоцінка статусу викладача («тьютора»), яка передбачає покладення на нього функцій з координування пізнавального процесу, коригування курсу навчальної дисципліни, консультування, керівництво навчальними проектами тощо. При цьому взаємодія викладача зі здобувачами вищої освіти може здійснюватися як асинхронно через електронну пошту, програмне забезпечення, призначене для користувача гаджетів, так і синхронно («chat talk»);

7) переоцінка статусу здобувача вищої освіти, в рамках якого від нього вимагається виняткова

мотивованість, самоорганізація, працьовитість та необхідний базовий рівень освіти тощо [12].

Крім того, Міністерством освіти й науки України розроблено рекомендації щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій. Відповідно, дистанційна комунікація учасників освітнього процесу стала можливою через засоби комунікації, вбудовані до системи управління навчанням (LMS), електронну пошту, месенджери (Viber, Telegram та ін.), відеоконференції (MS Teams, ZOOM, Google Meet, Skype та ін.), форуми, чати тощо.

У свою чергу контрольні заходи освітнього процесу із застосуванням дистанційних технологій навчання повинні відповідати конкретним вимогам, таким як: 1) можливість авторизованого доступу до інформаційно-комунікаційних інструментів організації дистанційного навчання; 2) можливість визначення часу початку і завершення доступу, тривалості виконання завдань; 3) об'єктивність критеріїв перевірки результатів виконання з активним використанням автоматизованих засобів оцінювання знань; 4) варіативність формування завдань контрольних заходів із використанням алгоритмів випадкового вибору запитань. Щодо поточного контролю результатів навчання здобувачів освіти за допомогою дистанційних технологій, то він здійснюється під час проведення дистанційних занять, а також шляхом оцінювання індивідуальних і групових завдань, що виконуються здобувачами освіти в електронній формі [13].

У цьому контексті слід вказати, що відповідно до ст. 62 Закону України «Про вищу освіту» особи, які навчаються в закладах вищої освіти, мають право на вибір форми навчання під час вступу до закладу вищої освіти [2]. Тобто самовільна зміна форми навчання в певній мірі порушила вказане право, що потребує окремого наукового дослідження.

Таким чином, процес дистанційного навчання (дидактична система) являє собою передачу інформації певного змісту (знання, вміння, навички), кінцевою метою якого є здатність здобувача вищої освіти використовувати цю інформацію у своїй діяльності.

Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року визначено, що пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. До заходів, яких спрямовано на виконання поставленого завдання у сфері вищої освіти, та які стосуються розвитку дистанційного навчання в Україні, можна віднести:

- формування та впровадження інформаційного освітнього середовища в системі вищої та післядипломної освіти, застосування в навчально-виховному процесі та бібліотечній справі поряд із традиційними засобами інформаційно-комунікаційних технологій;

- розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб;

- створення інформаційної системи підтримки освітнього процесу, спрямованої на здійснення її основних функцій (забезпечення навчання, соціалізація, внутрішній контроль за виконанням освітніх стандартів тощо);

- повне забезпечення професійно-технічних, вищих навчальних закладів навчальними комп'ютерними комплексами, а також опорних навчальних закладів освітніх округів мультимедійним обладнанням;

- створення електронних підручників та енциклопедій навчального призначення;

- створення системи дистанційного навчання, в тому числі для осіб з особливими освітніми потребами;

- забезпечення навчально-виховного процесу засобами інформаційно-комунікаційних технологій, а також доступу навчальних закладів до світових інформаційних ресурсів;

- створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення у сфері управління навчальними закладами, інформаційно-технологічного забезпечення проведення моніторингу освіти тощо [14].

Для виконання встановлених нормативних вимог доцільним уявляється створення національної Ради України з питань дистанційної освіти при Міністерстві освіти і науки України, основним завданням якої буде інституційно-правове забезпечення впровадження різних форм дистанційного навчання у сферу вищої освіти з урахуванням процесів глобалізації та гуманізації; вироблення спрощеної процедури ліцензування дистанційних форм навчання у вищих навчальних закладах тощо.

Висновки. Таким чином, впровадження дистанційного навчання у сферу вищої освіти є наслідком процесу інформатизації освіти, що актуалізовано введенням карантину в Україні. Проаналізовано якісно-змістовні ознаки дистанційного навчання у сфері вищої освіти як способу навчального процесу, педагогічної технології, способу управлінського впливу у сфері освіти та форми навчання. Звернуто увагу на відсутність визначеної процедури переходу на дистанційне навчання за вибором здобувача вищої освіти, неналежний рівень авторизованого доступу до інформаційно-комунікаційних інструментів організації дистанційного навчання; відсутність критеріїв перевірки резуль-

татів виконання навчальних планів здобувачами вищої освіти тощо. Необхідним видається побудова інституційної системи забезпечення дистанційного навчання в Україні.

Література

1. Конституція України. Із змінами, внесеними Законом України від 08.12.2004 р. № 2222-IV. Дата оновлення 01.01.2020 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.10.2020).

2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 24.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.10.2020).

3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 21.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 06.10.2020).

4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>. (дата звернення: 06.10.2020).

5. Кашицин В.П. Дистанционное обучение в высшей школе: модели и технологии. 3-е изд. доп. Москва : Центр информатизации Минобразования России, 2009. 42 с.

6. Kose U., Koc D. Artificial Intelligence Applications in Distance Education. IGI Global, 2014. 357 p.

7. Negash S., Whitman Michael E., Woszczynski Amy B. Handbook of Distance Learning for Real-Time and Asynchronous Information Technology Education. New York : Hershey, 2008. 381 p.

8. Биков В.Ю., Кухаренко В.М. Технологія розробки дистанційного курсу. Київ : Міленіум, 2008. 324 с.

9. Боцула М.П., Кречман Д.Л., Плахотник І.В. ELearning Server. Рекомендації тьюторам : методичний посібник. 2-е вид. Вінниця : ВНТУ, 2015. 158 с.

10. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Офіційний вісник України. 2014. № 63. Ст. 7 (редакція втратила чинність).

11. Про дистанційне навчання : Наказ Міністерства освіти та науки України від 25.04.2013 р. № 466. *Офіційний вісник України*. 2013. № 36. Ст. 202.

12. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні : Постанова Міністерства освіти та науки України від 20.12.2000 р. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (дата звернення: 06.10.2020).

13. Рекомендації щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів вищої освіти із застосуванням дистанційних технологій : Лист Міністерства освіти і науки України від 14 травня 2020 р. № 1-9 – 249. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-potochnogo-semestrovogo-kontrolyu-ta-atestaciyi-zdobuvachiv-osviti-iz-zastosuvannyam-distancijnih-tehnologij> (дата звернення: 06.10.2020).

14. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 06.10.2020).